

**Opettaja kohdakkain arvojensa kanssa
– yhdessäkäyden opiskelijain keralla**

Ilkka Ylinen
Kehittämishankeraportti
Huhtikuu 2006

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Ylinen, Ilkka	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 44	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Salainen _____ saakka	
Työn nimi Opettaja kohdakkain arvojensa kanssa – yhdessäkäyden opiskelijain keralla		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu		
Työn ohjaaja(t) Miettinen, Raija		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Kehittämishankkeessani pohdin opettajan ja koulun arvomaailmaa henkilökohtaisesta näkökulmastani, sekä yleisesti niille asetettuja toiveita ja vaatimuksia. Yhteiskunnallisten muutosten vaikutukset arvoille ovat myös tarkasteltavina. Jäljempänä perehdyn koulumaailman vuorovaikutussuhteisiin, pääpainoalueena on opettajan ja opiskelijoiden välinen kontakti, pedagogisella otteella. Erityisenä kohdekenttänä tarkastelussa on toisen asteen ammatillisen opettajan työkenttä. Kehittämishankkeen perustehtävä on antaa tekijälleen valmiuksia toimia opettajan tehtävässä ja löytää ne henkilökohtaisen kehittämisen alueet, joihin on tarpeen paneutua tulevana vuosina.		
Avainsanat (asiasanat) Vuorovaikutus, kasvatusvastuu, opettaja-opiskelijasuhteet, opettajuus-käsitykset.		
Muut tiedot		

Author(s) Ylinen, Ilkka	Type of Publication Development project report 3	
	Pages 44	Language Finnish
	Confidential Until _____	
Title Opettaja kohdakkain arvojensa kanssa – yhdessäkäyden opiskelijain keralla ☐ A teacher in step with his values: Walking beside the student		
Degree Programme Ammatillinen opettajakorkeakoulu		
Tutor(s) Miettinen, Raija		
Assigned by		
Abstract In this development project I explore the teacher's and the school's value systems from a personal perspective, as well as the hopes and demands which are generally placed on them. I also examine the effects of societal changes on values. I go on to study the interaction in schools from a pedagogical viewpoint, with emphasis on the contact between teacher and student. Particular attention is given to the work of teachers in second degree vocational education. The aim of this development project has been to equip the author to work as a teacher and to identify the personal areas of development which should be addressed in the future.		
Keywords Interaction, teacher-student relationship, teacher-concepts, learning environment.		
Miscellaneous		

Sisällys

JOHDATUSTA.....	5
ARVOTUSTA.....	8
KESKUSTELLEN OPPIA JAKAMAAN.....	14
VUOROTELLEN VAIKUTTAMAAN.....	19
Ristiriitaisuuksiako vuorovaikutuksessa?	21
Vaikuttaako persoonallisuus?	23
Vaikeuksienko kautta yhteyteen?.....	25
Kimpassako kivaa?.....	27
Vastuuttaako vuorovaikutus?.....	28
Olenko itsekäs suhteissani?.....	31
Mikä osuus on äänijänteillä?	31
Mikä häiritsee kontaktiyrityksiäni?.....	33
VAARAN PARTAHALLA.....	35
LISÄÄ POSITIIVISTA POUWVERIA	37
LOPPUHUIPENNUS	40
LÄHTEET.....	42

Johdatusta

Tässä kehittämishankkeessa tulen pohtimaan oman kasvatus- ja opetusfilosofiani, sekä koulutuksessa oppimani pedagogiikan ja sen käsitteiden kautta opettajan ja opiskelijan välistä vuorovaikutussuhdetta ja siihen mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä. Arvoja ja niiden merkitystä tulen myös pitämään mukana aihepiiriä tarkastellessani, niillä on jokaisen ihmisen jokaiseen kontaktiin oma vaikutuksensa, vaikkakin piilossa, mutta usein merkittävässä määrin. Kaikki jäljempänä kirjoitettu on mietitty ja julkituotu siinä hengessä, että se koskettaa kouluelämään liittyvää opiskelija-opettajasuhdetta. Tarkastelun päällimmäisenä kohdealueena mielessäni on tähän kehittämishankkeeseen liittyvän koulutuksen toimiala, valmistuminen toisen asteen opettajaksi – ”amisopettajaksi.” Toki esiin nousevat teemat ovat läsnä kaikessa koulunkäynnissä, elinikäinen oppiminen muistaen, mutta jos jossain kohdin on otettava tiukempi ote tarkasteluun, se luotaa silloin ammattikoulukategoriaan.

Keskityn kehittämishankkeessani tavallisen opettajan toimialueeseen. Näin ollen erottelen pois teemat ja aihealueet, jotka ovat tulkittavissa koulun opiskelijahuoltoryhmän, tai muuten kouluterveydenhoidon alaan, samoin erityisopet-

tajan ja esimerkiksi koulupsykiatrian alaan viittaavat teemat ovat tämän tarkastelun ulkopuolella. Lähimmäksi syvempää tarkastelua joudun ehkä silloin, kun opettajalle on tullut hetki, jolloin on huomattava nostaa kädet pystyyn ja todeta kyseisessä tilanteessa läsnäolevien osatekijöiden olevan osaavaa asiantuntija-apua vaativia ja on ryhdyttävä sen mukaisiin toimiin. Ensimmäinen opetus; muistaa ja ennen kaikkea osata tässä integroituvassa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässämme kuitenkin eriyttää opettajan tehtäväkenttä ja vastuut omaan ryhmäänsä ja pitää syvempi ihmismieleen paneutuva ammatinharjoittaminen sen alan omien osaajien temmelyskenttänä.

Mitä sitten kuuluu opettajan tehtäväkenttään? Opettajan tulee olla opiskelijoilleen opettaja, päällimmäinen tiedonjakaja – ehdoton asiantuntija alallaan. Opettajan on omattava tarvittava tieto alaltaan ja aiheesta riippuen myös alan taidot, tekemisen menetelmät. Koulussa jonkun on opiskelijoihin nähden oltava kasvattaja, vastuullinen aikuinen ja tämänkin roolin kantaa harteillaan luontevasti opettaja. Koulumaailma tarvitsee myös jonkun, joka hallitsee kasvatustieteen teorian, eritoten oppimiskäsitykset – vähimmäistasovaatimuksena perusteiden hallinta. Kun olen hankkinut edellä lyhyesti kuvatun oppimäärän, minun on mahdollista saada niin sanottu pätevyys, kutsuakseni itseäni pedagogiksi ja niin ollen myös opettajaksi.

Opettajana toimiessani mitkään oppiarvot ja suoritettut näytöt, sen paremmin kuin säkillinen opintoviikkoja ei ole autuaaksi tekevä porras menestyäkseni opetustyössä, jos en kykene kohtaamaan lähintä yhteistyökumppaniani, omaa opiskelijaani. Yhteys opettajan ja opiskelijan välillä rakentuu monella tavalla, monenlaisten tekijöiden ja vaikuttimien välillä. Vuorovaikutusta harjoitettiin entisinä aikoina varsin yksiulotteisin keinoin opettajan ollessa lähestulkoon ainoa äänijänteitä käyttävä persoona opetustilanteissa. Opetuksen jako oli tuolloin päämääräisesti opettajan luennoivaa toimintaa, joko puheäänellä toteutettuna tai monien muistaen myös verrattain suureen ääneen, suorastaan huutamalla tapahtunutta valistus- ja kasvatustyötä. Tuolloin on ollut behavioristinen oppimiskäsitys valloillaan ja myös suosiossa. Opiskelijat ovat olleet

noissa oppimisen tilanteissa mukana suuresti vaihtelevin mielin mukana. Osa heistä on osoittanut kapinoinnin elkeitä viihtyessään huonosti oppitunnilla, jossa ei ole mahdollista itse osallistua käynnissä olevaan oppimistuokioon. Toinen äärilaita opiskelijoista on suorastaan nauttinut yleensä hyvän järjestyksen sisältäneen, tiukkailmeisen, teoriavoittoisen ja jämäkästi omalle paikalle istumaan, sekä kuulemaan sitoutetun opetusmenetelmän annista. Järjestelmä takasi ammatillisessakin koulutuksessa tärkeäksi koetulle teoriataustalle yksinkertaisen, mutta tehokkaan väylän siirtää tietoa tulevien osaajien käyttöön.

Yhteiskunnallinen rakennemuutos, säästötalkoot höyläyksineen, elinkeinoelämän globalisoituminen ja monet, monet muut käynnissä olleet muutokset ovat jättäneet jälkensä myös koulutuksen kenttään. Inhimillisellä tasolla tarkastellen mainittavin muutos koulun seinien sisällä on keskustelevalle toimintakulttuurin kotiutuminen ja taloksi käyminen luokkahuoneiden arkeen, teorialuokan opetuksen paasaamisen jäädessä ammatillisessa koulutuksessa vähemmälle. Tämän tyylin, pääasiassa keskustelukulttuurisen, työn ääressä oppimiseen perustuvan opetusmenetelmän noustua ensisijalle, on tarpeen korostaa myös opettajan kykyä toimia ohjaajana henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen opiskelijaan kanssa nojautuvassa toimintamallissa.

Tämän edellä kuvaamani vuorovaikutussuhteen korotan ongelmakentäksi ja pyrin tässä kehittämishankkeessa selvittämään kyseistä aihealuetta, pohtien sitä teknisenä suorituksena ja luotaamaan esiin niitä mahdollisia vaikuttimia, jotka ovat kykeneviä antamaan oman värinsä ja mausteensa opettajan yhteistyöhön oppijoidensa kanssa. Päällimmäisenä pontimena tällaisen kehittämishankkeen tuottamiselle on hyvin itsekäs, oppia tuosta itse erittäin tärkeänä pitämästäni ihmisen käyttäytymisen alueesta mahdollisimman paljon, tähtäimenä oman opettajuuteni kasvattaminen itseäni tyydyttävälle ja kanssani yhteistyössä toimivia opiskelijoita palvelevalle tasolle.

Arvotusta

Koulun arvomaailmassa on paljon osatekijöitä. Opetustilanteeseen omat arvonsa tuo mukanaan jokainen läsnä oleva henkilö, niin opettaja, kuin opiskelijatkin. Arvomaailmaa on syytä pohtia ja näin osoittaa elämämme, yhteiskunnallisen järjestyksemme ja sitä kautta koulumaailmamme toimivuuden perustuminen arvoihin, niiden luotaamaan raamitukseen jonka nojalla on mahdollista turvallisesti olla ja elää, sekä luottaa olemassa olevaan.

Oma osansa sopassa on sillä interiöörillä, mikä ympärillä on, mitä arkkitehti on sisustukseen suunnitellut ja kuinka vallitsevaa infrastruktuuria on hoidettu, ovatko seinät tuhrimattomat ja paikat muutenkin siistit ja ojennuksessa, vai omataanko töhryisestä pesästä huolimaton ja innostamaton ajatusmaailma jokapäiväiseen toimintaan? Tämä fyysisen ympäristön luoma vaikutusjärjestelmä tarjoutuu meille tulevaisuuden opettajille ja opiskelijoille näkö-, kuulo- ja hajuaistimuksien välityksellä, toinen vielä vahvempi vaikutin ympärillämme koulumaailmassa on henki, mikä kulloisessakin laitoksessa vallitsee. Koulun yleiseen henkeen, psyykkiseen puoleen kuuluu muun muassa käytäntöön omat arvot ja niiden toteutustapa, ylimpänä määrittelijänään rehtori ja muu johtotaso. Yksinkertaisimpana esimerkkinä tästä mainitsen puhekulttuurin, millaisena se vallitsee yhteisössä, mitä sanoja ja mihin sävyyn on hyväksytty ja sovittu käytettäväksi – mille tasolle on asetettu.

Sivusta todeten on helppo tuomita tai kehua koululaitosta sen menetelmistä, tai peräänkuuluttamistani arvoista. Mutta onko todellisuudessa, arjen hektisyydessä kouluissamme mahdollista paneutua pohtimaan tällaisia syvällisiä asioita? Arvolähtökohdat ja sitä myötä yhteiskunnalliset yhteydet ovat kuitenkin aivan peruslähtökohtia koulun toiminnan jäsentämiseksi tarkastelua kestäväälle uralle. Koulutusjärjestelmämme perustuu vahvasti opetus- ja kasvatustyöhön vaikutteensa antaviin arvoihin. Mitä arvot oikein ovat? Meillä jokaisella on kotikasvatuksen kautta omanlaisemme arvopohja. Yhteiskunnallisesti arvi-

oiden me suomalaisina omaamme, yleisesti tunnustettuna, rehellisen ja sanaanansa pitävän kansan maineen. Yhteiskunnallisesti meillä on vierasta esimerkiksi jonkin asian edistäminen maksamalla siitä, korruptoida. Eräänä arvojen määritteenä lainaan Launosen ja Pulkkinen (2004, 14) tekstiä: Arvot ovat kulttuurissa ja ihmisen ajattelussa ilmeneviä käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan tärkeistä päämääristä ja toiminnan kriteereistä.

Koulun sisällä arvot on puettu opetussuunnitelman teksteihin ja viittauksina asianomaisiin lakeihin, sekä määräyksiin. Käytännön kosketuspintana niillä on opiskelijoihin nähden käytössä olevat järjestyssäännöt ja niiden valvonta sovitujen normien valossa. Hyväksytyt käytöstavat kuuluvat näkyvinä tähän osioon ja niistä esimerkkinä loistaa puhekultuurin ohella tupakointi, lain sääteleminen toteutusvaihtoehtoinen, sekä pukeutumismallit, eritoten tuntityöskentelyn aikana. Pukeutumisessa huomiota herättävintä on päähineen käytöstä keskustelu, samoin kuin medialaitteiden käyttö, joillain ammatillisen koulun aloilla jopa oppitunnilla. Herättäköön nämä esimerkit ajatuksen lentoon huomamaan sen moninaisuuden, millaisilla teemoilla opetuksen alalla toimiva joutuu paneutumaan työhönsä laatiessaan itselleen toimintamalleja ja raameja koulumaailmassa menestyäkseen.

Nyt jo hyvän matkaa 2000-luvulle taivallettua voi sanoa ”vanhaan aikaan” meillä vallinneen yksinkertaisen ja pätevän mallinnuksen arvomaailman kohdallaan pitämiseksi. Aiemmin kutakuinkin kaikki suorittivat rippikoulun oppimäärän ja saivat sieltä aikuisuuden kynnyksellä mojavon perustan tervehenkiseen elämänmalliin. Katekismuksen omaksuttuaan ja kymmenen käskyä hyväksytysti tentittyyään omasi riittävän peruslähtökohdan kaidalla tiellä pysyäkseen. Osaltaan tuohon sisältyi yhteiskunnallinen hierarkia vanhempien ja opettajien kunnioituksineen. ”Älä valehtele” piti huolen totuuden arvon ylläpitämisestä olemisen kaikilla tasoilla, sääntö toisen kiusaamattomuudesta antaa suojan yksilön koskemattomuudelle ja edistää ihmisarvon kasvua. Niin sanotusti maailman muuttuessa koko arvomaailmaa kohtaan on suuntautunut uusi arvo. Tämä uusi arvo on mielestäni saanut syntyjuurensa 1970-luvulla vapaan

kasvatuksen ajatusmallin myötä. Silloin vanhemmat ensimmäisiä kertoja lyöttyivät lastensa kanssa kaveruussuhteeseen ja hylkäsivät merkittäviä osia vastuullisen vanhemmuuden velvollisuuksista. Sittemmin tuo ajatusmalli on saanut elintilaa yhteiskunnassamme, monien ihmettelyistä ja moittivista, jopa kitkeristä kannanotoista piittaamatta. Kevään korvalla tästä nousee palstoille näkyviin esimerkinomaisesti niinkin arkinen näkökulma, kuin liikennekurin vakava höltyminen ja säännöistä piittaamaton ajokäyttäytyminen.

Maailman muuttuessa ja globalisaation etenemisen myötä tapahtunut rajojen mataloituminen ja sitä seurannut nopea tiedonvälitys antaa meille jatkuvasti vaikutteita maailmalta. Ehkä ensimmäisiä merkkejä tuosta on ollut ruoka- ja muotikulttuurien ryntäys tänne peräpohjolaan. Pitsan astuminen arkisen ruoan rooliin ja Pariisin muotivaihteiden rantautuminen meille, ei todennäköisesti ole niitä vakavimpia arvojemme romahduttajia.

Toisin on niiden vaikutteiden merkitys, jotka hyökkäävät tyhjään tilaan otolliselle maaperälle, kun aliarvostamme ja hylkäämme perinteiset omat, kansallisuuteen tai uskonnolliseen pohjaamme perustuvat ja aina täällä olemassa olleet arvomme, sekä kansalliset juuremme. Onkin oltava varovainen rakentessamme elinpiiriämme ja sen näkyviä, sekä näkymättömiä pintoja, ettei aiheuteta arvotyhjiötä tai vaihtoehtoisesti kaikkien mahdollisten vaikutteiden mieliä kiusaavaa sekoitusta.

Tämän hetkisen, sekalaisen arvoperustan vallitessa yhteiskunnassa, voi vain kuvitella sitä epävarmuuden olotilaa, joka vallitsee kasvuvaiheessa monitahoisesti elävien lasten ja nuorten mielissä heidän hakiessa oikeaa linjaa tulevaisuudelleen pääasiassa mallioppimisen kautta. Tässä kohdin haluan korostaa aikuisen vastuullisuutta ja jäämäkkyyttä kasvattajan roolissaan, vanhempana ja opettajana.

Jäsentääkseni kasvatuksellisia päämääriä tämän otsikon alla, opiskelijan kehityksen kannalta katsoen, niitä voidaan jäsentää yleisestä pedagogisesta, yh-

teiskunnallisesta ja koulutuspoliittisesta ajatusmallista käsin Launosta ja Pulkista (2004, 21) lainaten: Bottery (1990 ja 1992) on määritellyt koulutukselle neljä erilaista arvofilosofista lähtökohtaa: 1) kulttuuriperinnön siirtäminen, 2) lapsilähtöisyys, 3) yhteiskunnan uudistaminen ja 4) taloudellis-tekninen kehitys.

Edellä lueteltu vaatii toteutuakseen vankan otteen ja perehtymisen esimerkiksi yleiseen historiaan, yhtäläillä kuin oman alan perinteeseen. Piirteitä noissa teeseissä, ammattiopetuksen vinkkelistä nähden, on havaittavissa entisten aikojen kisälli-oppipoikamentaliiteetista, kaikkine hyvine ja keskustelua herättävine vivahteineen.

Ihmiseen itseensä sisäistynyt arvomaailma on suurelta osin määräävä sen tyylin, millä opiskelija suoriutuu yhteydenpidostaan ja kontakteistaan toisiin ihmisiin ja opettajiinsa. Minkälaisen keskustelukulttuurin yksilö on kodissaan oppinut, onko hänen kanssaan keskusteltu asioista, vai huutaen käskytetty kieltojen ja perustelemattomien määräysten mentaliteetilla, unohtaen mahdollisesti ihmisarvokin – lapsihan on vaan lapsi. Lukuharrastukseen ja ilmaisutaidon kehittämiseen rohkaisu ovat myös ratkaisevia tekijöitä edistämään positiivista kykyä kahdenväliseen kanssakäymiseen. Sosiaalinen kanssakäyminen on huolestuttavissa määrin kutistunut ja muuttunut tarkoittamaan lapsikansan osalta mediavälineiden käyttöön, sekä hengailuna tunnettuun toimintaan kaverien kanssa kylillä. Sinällään kaikki mainitut toimet ovat tarpeellisia ja hyviäkin kontakteja, mutta huudan ”vanhojen viisauksien” perään, jota kokemuksellisuutta ja omiin juuriin pohjautuvaa elämän perustaa on tunnollisella kasvatusteella ja sukulaissuhteilla tai muilla vastaavilla eri sukupolvien yli luotavilla yhteyksillä ammennettavissa.

Tarkastellen kotimaamme kasvatustrendejä, voin todeta ilokseni, että kirjoittamani ei ole ainoastaan minun nurinaani, vaan sinne tänne on muodostunut ja käynnistetty useita projekteja käytännön kasvatustajusten uudistamiseksi. esimerkiksi on käynnistetty yhteisöllisen vastuun varaan nojaavia malleja.

Niissä vastuu lapsista ja nuorista pyritään jakamaan julkiseksi ja herättämään kollegiaalista vastuuta kaikista, esimerkiksi saman kyläkunnan ihmisistä.

Arvojen tasolla kehitetään monissa yhteyksissä myös me-hengen kasvattamiseen lääkkeitä. Monissa kunnissa on asuinalueittain pyrkimyksiä tähän suuntaan, samoin kyläkoulujen ja postien ynnä muiden vastaavien lakkautuksien negatiivisten vaikutuksien estämiseksi pyritään taistelemaan vankasti, ettei se jokin yhteinen koossa pitänyt henki romuttuisi. Monille tällainen henkisen tason rakentaminen on tuttua urheilumaailmasta, voittoon tähtäävien panostusten osatekijänä. Samaan joukkoon kuulumisen ja ylpeyden tunne omasta koulusta, omasta opiskeltavasta ammattialasta, siitä ammatista mihin ollaan mahdollisesti loppuiäksi tähtäämässä, ovat valtava itsetunnon ponnistus pohja kokeakseen turvallisuutta ja huolenpidon tunnetta jaksaakseen ponnistella, sekä olla henkisesti läsnä kanssaihmissä kohdaten.

Viitattuani aiemmin Raamatullisiin kymmeneen käskyyn arvojärjestyksen luomisen perustaksi, haluan ottaa esiin kansainvälisesti tunnustetun suomalaisen tutkijan, Pekka Himasen kirjassaan esiin nostamia merkittäviä tekijöitä, jotka hän nimeää parhaillaan eletävän tietoyhteiskuntavaiheen tulevaisuuteen valmistautumiselle elintärkeiksi ajatuksen aiheiksi. Jäljempänä lueteltavat arvot ovat painoarvoltaan ja perusteluiltaan kovin elintärkeitä kansakuntamme jatkoon kannalta. Mielelläni osoitan ”palstatilaa” Himaselle tässä yhteydessä, sillä aivojensa työstämänä on julkaistu kannatukseni saavia teesejä kasvatustuullisille avuiksi. Jokainen kohta sisältää ohjeistusta, joka on suoraan otettavissa koulumaailman arkeen mukaan, yhtäläillä kuin jokaisen henkilökohtaiseen elämään ohjenuoraksi. Listaus arvoista on syntynyt maamme eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilauksesta tehdyn selvityksen myötä. Himasta (2004, 6-9) lainaten tuon tässä yhteydessä esiin vain otsikot:

Suomen arvot

Seuraavaa listaa voidaan kutsua Suomen mallin uudistuksen kymmeneksi arvoksi. Menestyksellinen uudistus edellyttää poliitikoilta arvoperustaista johtamista:

- 1. Välittäminen**
- 2. Luottamus**
- 3. Yhteisöllisyys**
- 4. Kannustus**
- 5. Vapaus**
- 6. Luovuus**
- 7. Rohkeus**
- 8. Visionaarisuus**
- 9. Tasapainoisuus**
- 10. Mielekkyyys**

Arvot voi nähdä myös elämänsisältönä, jotka tekevät elämästä elämisen arvoisen. Yllä kuvatut arvot rakentavat suomalaiselle ja eurooppalaiselle perinteelle, mutta pyrkivät päivittämään niiden muotoilut (Suomen ja Euroopan perinteessä ovat kerrostuneet valistuksen arvot vapaus, veljeys, tasa-arvo; kristilliset arvot usko, toivo, rakkaus; ja antiikin arvot oikeudenmukaisuus, rohkeus, kohtuullisuus ja viisaus).

Keskustellen oppia jakamaan

Tämän kehittämishankkeen pääaihealue, koulumaailman kanssakäymiset ja opettajien ja opiskelijain keskinäiset suhteet muistaen, mieltäni lämmitti filosofi Pekka Himasen (2004, 5) miettimä toteamus, jolla hän tietyllä tapaa romuttaa meidän ajatusmaailmastamme sen koneiden ylivaltaan ja hallintamahtiin alistuneen stereotypian:

*Pelkistäen ilmaistuna, tietoyhteiskunta tarkoittaa **vuorovaikutukselle perustuvaa luovuuden yhteiskuntaa**. Tietoyhteiskunnassa olennaisinta ei ole uusi tekniikka vaan uusi toimintatapa*

On lohduttavaa, että joku yhteiskuntamme viisaista uskaltaa ottaa kantaa tuohon tyyliin, tällaista bittidata-aikakautta eläessämme. Olemme orjuuttaneet itsemme niin tarkoin koneellisuudelle, että on huomattava se vaara mikä uhkatekijänä leijuu ihmisten nojatessa liikaa tekniikkaan ja unohtaessa ihmistenvälisen suoran kommunikoinnin tarpeen ja laadun.

Minun oman käsitykseni taustalla oppimisesta ja kehityksestä on kristillinen ihmiskäsitys. Se on käsitys ihmisen ainutkertaisuudesta ja ainutlaatuisuudesta. Aikuisella – opettajalla, ei ole lupa kohdella lasta, nuorempaansa ikään kuin vähempiarvoisena. Päinvastoin hänen tulee omalla suhtautumisellaan ja käyttäytymisellään osoittaa kunnioitusta opiskelijaa kohtaan. Opiskelijoilta ei voi odottaa kunnioitettavaa ja tasa-arvoista suhtautumista ellei heille sitä ensiksi osoiteta. Tähän sisältyy samalla toisen erilaisuuden hyväksyminen. Meidät on luotu enemmän tai vähemmän erilaisiksi, tällaisista eroavaisuuksista huolimatta meidän tulee arvostaa kaikkia sellaisenaan. Tässä on pohja myös kansainvälisyyskasvatukselle.

Oppimisen lähtökohta on ihmisen kehittyminen vuorovaikutuksessa ympäristöönsä. Elämänläheinen ja kokemuspäättävä perustuva toiminta on suotuisien oppimiskokemusten perusedellytys. Ammatillisen koulutuksen voimassa ole-

va ja tulevaisuudessa tiivistyvä työssäoppiminen aitoine ympäristöineen nojaa juuri tuollaiseen ajatukseen. Pedagogisesti oppiminen perustuu konstruktivistiseen näkökulmaan, muistaen aiemmin opittu ja reflektoiden sitä ladataan uutta tietämystä vanhan varaan.

Oppiminen on aktiivista, kun lähtökohtana on oppijan oma kiinnostus ja halu tutkia, sekä kokeilla, sitä vastaan hän odottaisi saavansa ohjaajalta vain valmiit vastaukset ja pelkistetyt ratkaisut kulloiseenkin ongelmatilanteeseen. Opettamisen tulee olla kasvattajalta tietoista toimintaa, opiskelijan tukemista ja edistämistä tämän maailmanvalloitusmatkalla. Aktiivinen oppiminen on persoonallista, oppijasta itsestään lähtevää ja konkreettisiin kokemuksiin perustuva oppimista. Tällainen omaehtoisuus on ehdottomasti tunnistettava ja sitä on tuettava.

Oppiminen on kehittymistä, kehitys on muutosta, muutos on jonkin edellisen hylkäämistä. Yksilölliset erot vaikuttavat muutoskyvyn ja kehittymisen nopeuteen. Joka tapauksessa kaikkien meidän ainutkertaisten yksilöiden kasvatusprosessi on suuren suuri yhteistyökuvio, hyvin laajoine vaikutus- ja mallinotto- piireineen. Viitekehyksiä kasvatukselle löytyy kodista, kotipihasta, kaupan kassajonosta ja linja-auton puolinuk kuvasta kanssaihmissen laumasta. Provosoim tuollaisilla esimerkeillä itseäni, samoin kuin kaikkia muitakin huomamaan ajattelemaan, miten on pienimmästäkin aistein havaittavasta seikasta mahdollista ammentaa vaikutteita ja oppeja, niin hyvässä kuin pahassa. Kaikki tuo kuvaamani on kaiken lisäksi mahdollista tapahtua sekä tiedostetusti, että täysin tiedostamatta, alitajuntaamme varastoituen.

Pedagogiset toimintaperiaatteeni perustuvat jokaisen yksilöllisyyteen ja ainutlaatuisuuteen. Jokainen opiskelija on arvokas ja tärkeä. Jokaisen oma oppimisen taso ja tähänastiset taidot tulee ottaa huomioon kun jaan opetusta opiskelijoilleni, mutta ennen kaikkea jo siinä vaiheessa, kun teen tavoiteasetantaa kullekin opiskelijalle. Tämä on joko yhteistä tai yksilöllistä, ylös kirjattua tahi vain minun omassa päässäni tapahtuvaa salapoliisityötä. Pääsääntöisesti kui-

tenkin kokoaikaista kaikkien tekijöiden yht'aikaista ja runsasmuotoista päämäärällistä pohdintaa. Käsikassarana opetuksen suunnittelulle on vahvasti minun mielestäni myös arviointi. Se ajatusmalli, että arviointi olisi vain sitä varten, että kyetään numeroimaan tietämys todistusta varten, on pauskattava kiertäyslaatikkoon kiireesti. Arviointi palvelee opetuksen suunnittelua hyvin suoraviivaisesti. Samoin se on apuväline kommunikoinnissa opiskelijan itsensä ja hänen perheensä kanssa. Arviointi voi olla myös keskustelun raamittajana kouluyhteisössä tapahtuvalle ajatusten vaihdolle, kollegoiden kesken ja mahdollisen tukitoimien tarpeellisuuden puhjetessa esiin. Tärkeintä kaikista on kuitenkin, taas ammattiopetuksen tiimoilla liikkuen, työssäoppimisen myötä tapahtuva jatkuva, arviointia mukana pitävä opettajan ja opiskelijan välinen vuorovaikutussuhde – jopa isällinen tai äidillinen keskustelukulttuuri taitopohjan kartuttamiseksi tulevaisuuden osaajille.

Kaikella toiminnalla on oltava johtaja – johtajuus. Myös koulun pedagogiikassa on sellainen oltava. Yleinen käsitys on, että ylimmäinen opettaja on koulun rehtori, jonkinlainen päällikköope. Kyllä rehtori voi myös olla opettaja, mutta tehtäväkentässä hänen päällimmäinen vastuunsa on hallinnollinen. Toisaalta muuttuvassa maailmassa häneltä voidaan jatkossa odottaa myös pedagogista osallistumista koulun arkeen, vähintäänkin talon hengen ja opetuskulttuurin osalta. Johtajuuden osaksi kasvatusyhteisössä kuuluu perustehtävän itseistäminen, kasvatuskulttuurin tunteminen, yhteisöllisten vaikutusten oivaltaminen, siis isojenkin asioiden hallinta, mutta ehdottomasti hyvä itsetuntemus. Siten pedagogisella johtajuudella tarkoitetaan sitä johtajan konkreettista toimintaa, jolla hän pyrkii ohjaamaan yhteisöään kohti sisällöllisesti ja menetelmällisesti laadukasta kasvatustyötä (Kiesiläinen 2004, 121).

Kasvatusmenetelminä ja opetuskäsityksinä ei voi käyttää samoja metodeja, kuin viisikymmentä tai sata vuotta sitten, vaikka sisällöllisesti tai joinain menetelytapoina vanhoja kaipaankin. Muutostyyllisen elämän eteenpäin viemisen omaksuttuamme, voimme vaatia myös yhteisöjemme johtajuudelta muuttumista. Johtajuutta voidaan koulumaailmassakin jakaa ja osittaa erilaisin kriteerein

perustellen. Jokaisen organisaatioihin kuuluvan on sisäistettävä itseensä pieni johtaja, joka komentaa vähintään itseään. Johtajuuden on oltava etunenässä omaksumassa uusia tuulia ja oltava ennakoija kaikkea uutta tullessa tarjolle. Korostaen tässä yhteiskuntamme nopeaa muutosrytmiä, korostan kaikenlaisen muutoksen tarvitsevan johtajuutta onnistuakseen ja toteutuakseen. Tämä poissulkee kouluelämän pedagogista johtajuutta kaipaamattomuuden, ollaanhan ammattioppilaitoksissa valmentamassa tekijöitä työelämään, joka tarkkailee tuloksiaan neljännesvuosirytmillä ja tekee nopeat siirrot sen myötä.

Toisaalta johtajuutta koululaitos tarvitsee myös lainsäätäjän ja opetussuunnitelman laatijan, eduskunnan taholta. Meille on ylemmältä taholta määritelty ne raamit, joiden puitteissa koulutus on toteutettava ja arvioitava, sekä taattava yhdenmukaiset oppimisen edellytykset ja arviointien tasavertaisuus, esimerkkeinä mainittuina. Tällaisessa kasvatusympäristössä eivät sooloilevat yksilösuoritus opetustoimihenkilöillä onnistune, tai eivät ainakaan palvele tavoiteltuja tarkoituksia.

Nämä, jokainen edellä luetteleman toimintakuvio ja yksilösuoritus, kaikkine nurinoineen, vaativat toimiakseen vuorovaikutteisuutta alati, käynnissä ollakseen. Samoin on laita jokaista yhteistyömallia ynnä muuta tekijää kouluis-samme suunnitellessamme, käymme omassa mielessämme liki kokoaikaista keskustelua, joko itsemme kanssa tai kuvitteellisesti jonkun asiaan mahdollisesti liittyvän kanssa. Keskustelua, keskustelua, mielipiteenvaihtoa, ajatusriih-tä, mitä nimeä milloinkin käytämme, aina olemme tekemisissä ihmisinä toisten ihmisten kanssa. Kaikessa tässä tuhansien vuosien ihmiskunnan kehityskaa-ressa olemme edelleen tilanteessa, että vuorovaikutus nimetään ammasteista vaikeimmaksi ja kuitenkin tarpeellisimmaksi. Näin on etenkin opettajan amma-tissa, joka on tässä kategoriassa tarkasteltuna tyypillisin esimerkki ihmissuh-deammasteista.

Kohtaamistilannetta suuntaa tavoite, joka kirjataan opetussuunnitelmaan, joka on laadittu kouluyhteisössä valtakunnallisten perusteiden pohjalta, joten oppi-

mistilanteeseen välittyy yhteiskunnan päämääriä. Opettajaa säätelee koulutuksen tuoma tietovaranto, sekä asema ja rooli koulu yhteisössä, joka kantaa koulukulttuurin traditioita ja arvoja. Opettajalla on mahdollisuus ohjata oppilaan kasvua koulu yhteisön jäsenyyteen. Oppilas on arvioinnin kohde ja itsearvioinnissa myös subjekti. Koulu ohjaa perheitä tukipalvelujen piiriin ja on osa hyvinvointiyhteiskunnan palveluja. Perhe on keskeinen lapsen kasvun lähtökohta. Perheillä on erilaisia odotuksia koulua kohtaan. Hallitusohjelmassa mainitaan, että jokaisen oppilaan hyvän minäkuvan muodostumista edistetään. (Hovila 2004, 39-40)

Tämä kapulakielinen poiminto maamme hallituksen huolenpidosta koulu yhteisöjämme kohtaan antaa julki korkeimman maallisen johdon mukanaolon arjen koulutyössä. Onko kaikki hallitusohjelmassa kirjoitettu sitten tältäkään osin toteutunut tai edes toteutumassa? Opettajaksi valmistuvana otan tuon leikkeen mukaan muistuttamaan kaikista ylevistä ja hyvää tarkoittavista ohjenuorista, joihin on hyvä säilyttää tietoisuutensa ja käyttää niitä jopa itsensä ja vanhempien motivoinnissa kasvatustehtävään.

Vuorotellen vaikuttamaan

Osa meistä ihmisistä sanotaan luontaisesti lahjakkaiksi joissain asioissa. joku nimetään laulajaksi syntyneeksi, joku käsistensä käteväksi. Puheenjohtajiksi kyläyhdistyksen kokouksissa ja retken vetäjiksi joutuvat suulaat, puheliaat henkilöt, ”heillä kun on nuo ihmissuhdetaidot kohdallaan”, samoin saatetaan suvun vesaa suositella opettajan uralle pelkän runsaan puheliaisuuden nojalla. Todellisuudessa ei toki asia noin suoraviivainen ole. Suuriäänisin tai tuotteilain sanansuoltaja ei välttämättä ole vuorovaikutustaidoiltaan keskivertoa kyvykkäämpi.

Opettajan työ on puhtaasti vuorovaikutussuhteeseen perustuva ihmissuhdeammatti. Tuo monessa muussakin ammatissa tarpeellinen ammattitaidon osa-alue on jossain muodoin opittavissa, vähintään parannettavissa suopuisammalle tasolle. Aivan kuin on usean muun taidon laita, vuorovaikutustaidoissa voi kouluttautumalla hakea parannusta. Synnynnäiset lahjat vuorovaikutuksen alueella vievät usein jo luonnostaan esimerkiksi harrastuksiin, jotka edesauttavat niiden hallinnassa. Tällaisia voivat olla harrastenäyttelijätoiminta ja erilaiset kirjallisuuteen liittyvät toiminnat, lukuharrastus kasvattaa sanavarastoa ja antaa sisällöllään avaruutta omalle käsityskyvyllä ympäröivästä maailmasta ja niin ollen varmuutta osallistua vaikkapa keskusteluihin ponnekkaasti. Käytännön sovelluksena olen lukuisin kerroin törmännyt tilanteisiin, joissa opiskelijani pyytävät tarinoimaan – kertomaan aiheena olevasta teemasta elävään elämään liittyvin esimerkein ja tositilannevertauksin, vakuuttaen sellaisen opetustavan olevan mieliinpainuvin.

Arvojemme myllerryksessä yhteiskuntaamme vaivaa monta asenteellista vastatuulta. Kahdenvälisiin suhteisiin ja niihin valmentautumisessa olen törmännyt vanhempien vastustukseen esiintymisharjoitusten ja keskustelutaitojen kehittämisen suhteen. Eräässäkin keskustelussa nostettiin vastustus sillä periaatteella, ettei kaikista tule kaupan myyjiä. Keskustelussa oli ollut puhetta

palvelullisen asenteen läsnäolosta tulevaisuuden työntekijöillä. Jos ei tämän päivän työkuultuuri vielä tuota vaadi, niin tulevaisuudessa jokaisen työntekijän tulee pystyä keskustelemaan vähimmäis määrin ainakin työnjohdon kanssa. Enää ei ole olemassa työyhteisöjä joissa sadat henkilöt suorittavat samaa työtä nimettöminä prosessin osasina tarvitsematta kellokortin leimaamisen jälkeen osallistua muuten kuin robotinomaisesti lataa työstettäviä kappaleita hihnalle. Todennäköisimmin työnsuorittaja on tekemisissä monen eri yhteistyökumppanin kanssa suoraan omana itsenään. Näin on laita esimerkiksi kirvesmiehen, joka kokoaa asiakasperheelle unelmien tupaa loppuelämän majapaikaksi. Hänen on tultava toimeen asiakkaansa, tämän suunnittelijoiden ja valvojen kanssa, myös yhteyksien viranomaisten kanssa on toimittava. On siis osattava kommunikoida, ja oppia siihen ilmapiiriin ammatillisessa koulutuksessa viimeistään.

Aiemmin jotkut ammattikunnat olivat aktiivisesti ja automaattisesti vuorovaikutustaitavia. Tällaisia ovat tietenkin näyttelijät ja toimittajat, esimerkkeinä mainittuina. Ammattikunnat saattoivat olla kollegiaalisesti omassa porukassaan keskustelevia, kuten upseerit kuuluisilla kerhoillaan, samoin Ankkalinnan miljardöörit omalla klubillaan. Nuo sisäpiirit keskustelivat oletettavasti runsaasti omaan alaansa tai elinpiiriinsä liittyvistä asioista, omalla ammattisanastollaan, slangilla, joka itsessään jo rajasi vihkiytymättömät piirin ulkopuolelle. Tällainen on vielä voimissaan jollain tapaa, joissain yhteyksissä pakon sanelemana, mutta pääasiallisesti yhteiskuntamme on romuttanut näitäkin rajoja yhtenäistääkseen työilmapiirejä ja vapauttaakseen keskustelukulttuureja, niin työpaikoilla kuin niihin valmistavissa oppilaitoksissa. Eräänä esimerkkinä muistan kovin hierarkkiseen sairaalamaailmaan 1950–1960 -luvulla tupsahtaneen teittelykiellon, tähtäimenä vapaamman ja siten suuremman tiedonsiirron mahdollistaminen henkilökunnan keskuudessa. Tyypillisimmillään muistan omalta kohdaltani erottelevia tilanteita toteutuneen metodilla, jota seuraavassa lainauksessa kuvataan, siinä harjoittelija upotetaan tehokkaasti omaan kastiinsa!

Kommunikaatiotilanteessa on mahdollista puhua myös asiantuntijakieltä, jolloin lapsi tai nuori kokee, ettei häntä haluta ymmärtää. (Hovila 2004, 51)

Ristiriitaisuksiako vuorovaikutuksessa?

Suomalainen on aina arvostanut yksityisyyttä ja oman rauhan arvostus on ollut korkealla. Samoin omista tekemisistä ja elämästä on haluttu pitää päätösvalta itsellä mahdollisimman tiukasti. Yhteiskunnan normit ja säännökset on kuitenkin hyväksytty raamittamaan olemista, lainrikkokojen mentaliteetti ei ole koskaan suomalaisiin istunut, yleisessä mittakaavassa tarkasteltuna. Tällä pohjalla on rakentunut myös ihmissuhdetaitojemme perusoppimäärä. Tulkiten noita rivejä, olemme siis tuppisuinen, jäyhä kansa joka ei liikoja pukahda. Monella tapaa olemme kuitenkin muuntuneet tuostakin mallista ja viimeistään tekstiviestikulttuurin myötä maineemme tällä alalla on hieman petraantunut.

Koulun vuorovaikutussuhteita käsitellessä ensisijaisena näkökulmana tulee olla opettajan osuuden tarkasteleminen. Toinenkin osapuoli keskustelulla on, opiskelija, mutta vastuullisuusjärjestyksessä opettaja tulee ensin. Vuorovaikutustaidot kuuluvat opettajan ammattitaitoihin, näin ei ole ajateltu vielä kovinkaan kauan. Ehkä siksi, että kun demokratisoitumisajatukset tiimitöineen eivät ole kuuluneet työpaikkojen arkeen (vrt. teittelykielto sairaaloihin) ammoisista ajoista lähtien, niin niitä ei ole osattu odottaa eikä sellaisten taitojen kouluttamista ole voitu edes ajatella, ennen kuin on käytännössä nähty mitä tuleman pitää. Työympäristöön saavuttuaan, koulussa henkilökunnan joukkoon, ilmiö tietysti laajeni opiskelijoita ja heidän suhteitaan koskevaksi. Varsin pian opettajan tehtäväkirjoon mukautuneen vuorovaikutteisuuden tuli ottaa huomioon myös vanhemmat ja yhteiskumppanit, kaikkien linkkien vaatiessa hieman erilaisten vivahteiden hallintaa. Kaksituhatluvulle tultua ammatillisen koulutuksen suuntautuessa käytännön oppijaksoille, opettajan on entistä enemmän täytynyt terävöityä hallitsemaan ihmissuhdemenetelmien käyttöä ja ennen kaikkea oppia tulkitsemaan opiskelijoitaan ja heidän valmiuksiaan. Näin syvällisesti ja mutkan kautta pohtien opettaja joutuu valmistautumaan esimerkiksi muodos-

taessaan mahdollisimman toimivia ja kuhunkin kohteeseen sijoituskelpoisia oppimisryhmiä, jotka tulevat olemaan kohteessaan jopa kuukausia kerrallaan. Kuvitellen noita tilanteita voi pelätä monenlaisia ristiriitatilanteita olevan mahdollista syntyä, kun aivan jonkin muun alan ihminen rakennuttaa taloa, jonne tulee ammattiuransa alkumetreillä oleva opiskelija työssäoppimisjaksolle, mahdollisesti suurin tunnoin ja käsityksin alastaan ja halliten peräti alan sanastoakin. Soppaan kuuluu todellisia ammattilaisia, joita työmaalla häärii koe-tellen omia ja opiskelijoitten hermoja, mahdollisesti viranomaiset komentavat koppavasti ja oma opettaja kukkoilee vielä kaikkein ylimpänä harmina. Jos tuohon tilanteeseen lähdetään jonkin osatekijän taholta epävarmana tai ilman toisen kunnioitusta, seurauksena on helppoakin helpommin epäonnistuneita mielipiteenvaihtoja.

Lisäksi tuollaisessa edellä kuvitellussa tilanteessa on olemassa selviä käsky- ja vastuusuhteita, mutta ne risteävät voimakkaasti keskenään. Opettaja on ehdoton auktoriteetti ja vuorovaikutussuhteen vastuullinen, mutta vain opiskelijoihinsa nähden ja osittain asiakkaaseen, rakennuttajaan nähden. Tämä on tärkeää ohjeidenannon linjattomuudelta säästyäksemme, mutta eritoten tärkeimmän osakkaan, oppijan turvantunteen kannalta hänen tulee saada aistia selvästi, kuka on hänen pomonsa – puolustajansa ja keneltä hän saa ohjeet joihin luottaa. Yleiselämässä tässä kohdin tyypillisesti korotetaan ääntä ja annetaan tulla kuuluville kaikki patoumat todeten jälkikäteen, että ”henkilökemiat eivät vain toimineet.”

Vaikuttaako persoonallisuus?

Henkilökemiasta puhutaan, mutta onko persoonallisuus mukana opettajan henkilösuhteissa ja miten? Entäpä, mitä tuo persoonallisuus on?

Myös persoonaa syytetään jostain käyttäytymismallistamme. Saatamme mennä, yleensä äksyiltyämme, sen taakse että minulla nyt sattuu olemaan sellainen piirre persoonassani. Toisaalta puolustamme auliisti toista ihmistä ja annamme anteeksi hänelle, kun hän tunnetusti nyt on ”semmoinen.” Itse näen ehdottomasti niin, että persoonan vaikutukset opettajan työssä on otettava positiivisena mahdollisuutena käyttöön, eikä mahdollisena huonon päivän puolustelukestoselityksenä. Näin ajatellen persoonalliset tekijät kykenevät olemaan opettajan ja opiskelijan välillä mausteen antajana – elävöittäjänä yhteistyölle. Käsitettä persoona selitetään monin tavoin, usein sillä tarkoitetaan yksilöllisyyttä, toisiin verrattuna ainutlaatuisuutta. Näin on silloinkin, kun joku valtavirrasta poikkeava henkilö halutaan kuvailla, hänet saatetaan yliolkaisesti todeta ”persoonalliseksi.” Tällaisen luonnehdinnan päällelleen saanut henkilö mielletään yleensä myös jossain määrin vastuuttomaksi teoistaan, ajatuksistaan tai tunteistaan. Vaarallisia piirteitä, jotka eivät mielestäni opettajan persoonaan kyllä sovi.

Synnyynnäinen osuus persoonasta ilmenee asioihin reagoinnin tavasta tai yksilöllisestä tyylistä. Arvatenkin nuo ovat eri ihmisillä hyvin erilaisia. Näistä voidaan puhua persoonan laatuna. Persoonan puolustautumispyrkimys on toinen ominaisuus. Uhkia ja mahdollisesti ulkoisia paineitakin kohtaan yritämme suojautua puolustautumalla. Puolustautuminen ja sen tehokkuuden aste vaihtelee ikäkausien ja elämäkokemuksen myötä, vaillinaisen kokemuksen myötä ihminen kokee helpommin varpailleen hypittävän, verrattuna myöhemmässä vaiheessa elämäkokemuksen jo kartuttua. Opettajan työssä tämän, hyvin helposti esiin ponnahtavan, loukkaantumisen tunteeseen liittyvän seikan vuoksi omien tunteiden ja suojautumisreaktioiden tunteminen on oikein tar-

peellista ja hyödyllistä, ettei haksahda liian helposti opiskelijan signaalien ansaan.

Kolmantena osatekijänä persoonassamme on löydettävissä selviytymiskeinot, joiden avulla kykenemme pärjäämään sekä ympäristön asettamissa odotusten viidakoissa, että omissa pyrkimyksien paineissamme. Tämä kategoria on siis opeteltavien asioiden sarkaa, esimerkiksi ammattiin kouluttautuminen on juuri selviytymiskeinojen lataamista persoonamme tueksi. Yhtäkaikki tälle sektorille joudumme läpi elämämme hankkimaan vahvistusta.

Arvojen tärkeydestä kirjoitin ensimmäisessä kappaleessa, otan ne neljäntenä vaikuttimena mukaan tähän, myös ihmisen persoonan vaikuttimina niillä on vahva rooli ja jos ihmisellä on olemassa arvopäämääriä, ne myös ohjaavat tavoiteltaessa tyydyttävää elämää. Ne ovat painoarvoltaan melkoisen tietoisia tavoitteita ja pyrkimyksiä. Opettajan työssä, vuorovaikutussuhteessa, ei voi ajautua virran mukana omien motiivien ja yllykkeiden tai tarpeiden ohjaamana, jotka tyypillisesti aikuisen elämään kuuluvat, hallitenkin. Koulutyössä vuorovaikutuksen taustalla tulee olla selkeät ja yhteisen hyväksynnän saaneet arvotavoitteet.

Persoonan osa-alueita on mahdollista muokata, jalostaa toimintansa kannalta hyödylliseen suuntaan, ilman että tuhoaa mitään omaan itseeseen kuuluvaa aintuillaista ominaisuutta. Opetustoimessa on jatkuvassa tarkkailussa arvioinnin kohteena. Tämä tulee hyväksyä ja käyttää sitä oman vuorovaikutustaitonsa kehityskehyksenä.

Vaikeuksienko kautta yhteyteen?

Opettajaa siis tarkkaillaan. Hän on myös tuiki tavallinen erehtyväinen ihminen. Ihmisten välisiä kohtaamisia ajatellen, takaan ja alleviivaan, että ne ovat helpoimmin törmäyskurssille ajautuvia elämän kohtia. Virheiden osuminen kohdalle on tosiasia joka on tunnustettava ja arkistoitava hyväksytyjen kokemusten mappiin. Mutta kun sanon hyväksytyjen, tarkoitan että sellaiset kokemukset on käsitelty ja ruodittu opiksi ottaen. Yleinen klisee meillä on, että virheistä voi ja tulee oppia. Kahvitauot ja muut tapaamiset kollegoiden kanssa ovat tarkoitettuja juuri tähän käyttöön. Niissä tilanteissa tulee kollegiaalisesti kohdata ikävienkin tapahtumien merkeissä, mitä opiskelijoiden kanssa on sattunut. Jos tuollaiseen analysoitavaan tapahtumaan sisältyy vielä epäonnistumista, tai sellaista tunnetta, näen sen yhteisen pohtimisen parhaaksi koulutukseksi ihmissuhdetaitojen parantamiseksi, koska asiaa ruoditaan lähellä tilannetta, mahdollisesti kaikkien tuntiessa osalliset ja tapahtumaympäristön. Näin ollaan mahdollisimman autenttisesti asian ytimessä kiinni. Vaikean tilanteen ollessa kyseessä voidaan puhua jopa kriisiavusta pulaan joutuneelle opettajakollegalle. Positiivisuus muistaen, näin kasvatamme taitojamme kohdata vastaavaa jatkossa.

Opettajan tulee muistaa ammatillisuus ja sen näkyminen opiskelijasuhteissa. On siis osattava toimia tarkoituksenmukaisesti jokaisessa tilanteessa kyetäkseen saavuttamaan työlle asetetut tavoitteet. Teknistä osaamista vaativien asioiden ja taitojen opettaminen lienee kaikessa faktisuudessaan tavoitteiltaan helpoiten asetettavia, ovathan ne niin konkreettisia ja siten niiden arviointikin on toteutettavissa kohtuullisen yksinkertaisesti. Vähänkin kasvatukseen viittaavat työtehtävät karkaavat heti tuolta selkeältä linjalta. Tavoiteasetanta tähtää kauas tulevaisuuteen, jopa hetkeen jolloin opettajalla ei ole mitään mahdollisuuksia suorittaa saavutettujen tuloksien kontrollointia. Ammatillisessa koulutuksessa, toisella asteella annetaan valmiuksia ja pohjatietoja opiskelijalle, että tämä voi aloittaa todellisen opin itseensä imemisen varsinaisella työ-

urallaan. Nuo hetket ovat kaukana tulevaisuudessa opettajan kynsien ulottumattomissa, mutta työssään opettajan tulee kuitenkin asettaa tekemisiensä tähtäimet edellä kuvatuille aikajännteille. Koulussa vietetty aika on murto-osa siitä jaksosta, johon oppia ollaan hakemassa ja antamassa. Tuollaista ajanhetkeä ei saa opettajakunta pilata sillä, että vallalla on arvoista tyhjä ja/tai puutteelliseen vuorovaikutussuhteeseen perustuva toimintakulttuuri paljon vartijana toimivassa koulu yhteisössämme. Tässä kohdin peräänkuulutan omalta osaltaan kasvatusvastuussa olevien opettajien ammattitaitoa haistaa ensisijaisesti omat, esimerkiksi keskustelutaidoissa tai muissa opiskelijan suuntaisissa vuorovaikutuksissa ilmenevät puutteensa ja tunnistettuaan ne, osoittaa ammatilliset kehittymistarpeensa korjaamalla tilannetta parhain päin.

Tässä kohdin ammattitaitoinen opettaja esimerkiksi pilkkoo suuret, aiemmin kuvatut pitkälle aikajännteelle sijoittuvat tavoitteet pienempiin kokonaisuuksiin, jotka ovat opiskelijan tai opettajan itsensä hallintakyvyn mukaan rajattuja, niin että tällaiset, tai jotkin muut tekniset seikat eivät tule vaikeuttamaan kommunikoinnin sujuvuutta. Monenlainen ihmisen kehityskulun välivaiheitten tuntemus on siis tuiki tarpeellista ja aktiivinen tutkimustoiminta, joka maassamme rullaa, antaa jatkuvasti uusia eväitä opettajien tueksi, tai vähintäänkin herättelee aiheellista keskustelua kulloinkin esiin nostamallaan teemoilla.

Kimpassako kivaa?

Lähes pääsääntöisesti olen edellä loikkinut kahdenvälisissä, opiskelijan ja opettajan välisissä suhteissa. Samasta on toki kyse ryhmätoiminnassakin, joka on kouluissamme jokapäiväinen työmuoto. Ryhmän jäsenet ovat yksilöitä, omine vuorovaikutustaitoineen. Näistä yksilöistä todellisuudessa muodostuu kovin särmikäs ja moniulotteinen kokonaisuus, joka yleensä menee johtajapersoonansa mukana, mutta on alati valmiina piikkeineen singahtamaan eri poluillekin. Ryhmän rauhaan, niiden särmien aloillaan pysymiseen vaikuttaa monen muun tekijän ohella osanottajien elämäkokemus ja syventyneisyys työn alla olevaan aiheeseen. Myös jokaisen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on vankka merkitys ja kaikkia näitä pohtien opettaja on monesti tiukassa paikassa muodostaessaan työryhmiä. Toisaalta päämäärät ryhmätyön onnistumiselle ovat mahdollista olla yksinkertaisen tehokkaat ja sanoiksi puettuina niitä on löydettävissä monista teoksista. Itselleni ymmärrettävinä ja kasvatukselliset periaatteet mielestäni hyvin sisältävinä ne on kirjattu seuraavassa:

Toiminnassa arvioidaan paitsi tehtävässä suoriutumista (esimerkiksi oppiminen tai eheytyminen) myös ryhmän tai ihmissuhteen kiinteyttä, pysyvyyttä ja yhteenkuuluvuudentunnetta. Opettajan tehtävänä on omilla ohjausteollaan edistää jokaisen opiskelijan oppimista sekä vuorovaikutuksen että kiintymyksen ja yhteenkuuluvaisuuden tunteiden syntymistä opiskelun aikana. (Isokorpi 2004, 69)

Useinkaan ryhmät eivät voi koostua aina samoista osallistujista, vaan niiden henkilöjakaumaa on muunneltava monien eri seikkojen edellyttämänä. Määrävänä voi olla vuorovaikutustaidot, mikä kokoonpano toimii, tai niin että osanottajien kierrätystä hyödynnetään ihmistuntemuksen kasvattamiseksi ja sitä myötä keskustelutaitojen kasvattamiseksi mahdollisimman monien, sekä monenlaisten kanssaihminen kesken. Tunnetuin käytännön sovellus ryhmä-

kokoonpanojen muutoksille on toimimattomuuden tai häiriköivän käyttäytymisen kitkeminen pois. Tällainen vallankäyttöön helposti viittaava toimenpide pitää osata hoitaa hyvin, koska sillä saattaa olla monenlaista haitallista vaikutusta opettajan kanssakäymiselle oppijoidensa kanssa. Tilanne voi iskeä omaan nilkkaan menetetyn luottamuksen tai saavutetun keskustelukulttuurin romuttumisen merkeissä.

Vastuuttaako vuorovaikutus?

Vuorovaikutuksella on oma vastuutuksensa ja sen harjoittaminen vastuuttaa opettajan, samalla sitouttaen hänet työnsä perusteisiin. Onko tuolle vastuulle sitten pohjaa? Voidaanko olettaa, että opettaja on ammattilainen myös ihmissuhdeasioissa?

Kyllä ja ei, sillä opettajan työhön kuuluu valtava määrä erilaisia vastuita, joista eräänä on työn vuorovaikutteisuuden mukanaan tuoma vastuu. Toisaalta on kysyttävä, onko opettajalla koulutuksestaan valmistuneena riittävä koulutus vuorovaikutustaitoihin, opetetaanko näitä taitoja opettajankoulutuksessa maassamme? Yleiseen vaatimukseen nähden ihmishuhde- ja vuorovaikutustaitojen koulutus ei ole riittävää tuleville opettajille. Opettajien koulutus vaihtelee jo hakuvaiheessa, osaan koulutuksia järjestetään pääsykokeet alalle soveltuvuutta selvittävin testeillä ja näin halukkaista seulotaan pois ne, joilla ei katsota olevan edellytyksiä toimia opettajina, esimerkiksi juuri ihmishuhdetaitojen puutteiden takia. Joissain koulutuksissa valistuminen vuorovaikuttajaksi jää omaehtoisesta koulutustautumisen varaan, joku koulutusohjelma sisältää oppisuunnitelmassaan asianomaiset kurssikokonaisuudet. Kaikesta huolimatta korostan jokaiselle opetustyössä mukana olevalle jatkuvan oman toiminnan tarkkailun tärkeyttä ja aktiivista havainnointia käytännön kohtaamistilanteiden toimivuudesta ja tarpeen mukaista koulutustautumista.

Opettajan itsearvioinnin tehtävä on auttaa opettajaa näkemään työnsä onnistumiset ja heikkoudet, löytämään kehitymis- ja kehittämismahdollisuudet niissä olosuhteissa, joissa hän joutuu työtään tekemään. (Koppinen 1999, 94)

Koppisen (1999) edellä kirjatuihin sanoista haluan tulkita, että opettaja ei saa laistaa hetkeksikään oman itsensä havainnoinnista, samoin oppilaitoksensa yhteiskunnallisen yhteyden hoitamisesta. Tällainen iso kontaktikenttä on muutosten haistelu oikean opetustarjonnan takaamiseksi yhteiskunnan tarpeisiin.

Ihmissuhdetaitojen vastuullinen asema nousee esiin työhyvinvointia tarkasteltaessa. Eräänä mittarina koulumaailmankin työilmapiiriä tarkastellessa käytetään vallalla olevaa vuorovaikutuskulttuuria ja sen toimivuutta, jopa niin että puhutaan laadusta tuota arviointia tehtäessä. Onhan niin, ettei voi olla kasvatustajana ammattitaitoinen, jos ei omaa kykyä toimia hyvänä jäsenenä yhteisössä. Toisenkinlaisia työpaikkoja on, niin että näin ankaria vaatimuksia ei tarvitse asettaa, mutta opetuslalla on toimittava näillä periaatteilla.

Vastavuoroisesti on myös mielestäni aina tärkeää tarkastella kaikkia asioita. Tässä yhteydessä se tarkoittaa tilanteiden pohtimista niin päin, että kuinka paljon joudumme uhraamaan voimavaroja erinäisiin selvittelyihin, jos meillä on työmaallamme toimimattomat ja jopa tulehtuneet ihmisten väliset suhteet, tai niinkin että ei ole minkäänlaisia vuorovaikutteisuksia. Koulussa tosin tuollainen viimeksi mainittu ei voi hetkeäkään olla olemassa opiskelijasuhteissa, henkilökunnan kesken kyllä. Tosielämässä asiat ovat monin verroin helpompaa ja voimia säästävää hoitaa toiminnassa olevien ihmissuhteiden välityksellä.

Opettajan toimintakentällä helpoimmin yhteinen kieli syntyy mielestäni kuitenkin välittömien yhteistyökumppaneiden, opiskelijoiden ja opettajatovereiden kanssa. Ammatillisesta koulutuksesta puhuen, toiselle sijalle asetan työssäoppimisen saralla eteen tulevat partnerit ja kolmantena, mutta erinomaisen

haastavana tulevat suhteet opiskelijoiden vanhempiin, tai niin kuin olen huomannut tätä tahoa nimitettävän, kotiväkeen. Tämä taho on useimmiten liikkeellä hyvin poikkeavin päämäärin ja oletuksin, sekä niin että heidän tietämyksensä käynnissä olevasta oman lapsen koulutuksesta ja sen haasteista ja tulevaisuuden näkymistä, ynnä muista osatekijöistä ovat tietyin tavoin hakoiteilla tuoden voimallista lisähaastetta opettajan suhdetoiminnalle. Keskimääräisesti mitaten vanhempien rooli ammatillisen koulutuksen asteella on jo siivosuorassa, meillä arvotetaan ammattikoululainen monessa asiassa niin isoksi ihmiseksi, etteivät vanhemmat koe kovin tarpeelliseksi tiukkaa osallistumista lapsen koulunkäyntiin. Lukuun ottamatta niitä tilanteita, kun jokin epäkohdaksi koettu seikka alkaa hammastaa ja nousee tapetille vaatimaan lähestymistä opettajan suuntaan. Kyseisen kaltaisessa tilanteessa opettajan vuorovaikutustaitoja koetellaan usein tosissaan. Viitaten nykykäytäntöön puhua opiskelijan kotiväestä, sillä tarkoitetaan rikkoutuneita perherakenteita ja esimerkiksi uusperheitä, jolloin asioiden hoidossa keskustelukumppanina opettajalla saattaa olla biologisesti täysin opiskelijaan liittymätön henkilö, jonka asiaan paneutumisen moottorina ja adrenaliinin nostattajana voi olla hyvin itsekkäät, lapsen etuun suoraan liittymättömät syyt. Tuo uusisä, tai -äiti voi olla näytönpaikan edessä uuden elinkumppaninsa silmissä, joutuen hoitamaan jopa liki tuntemattoman ihmisen kouluasiaa, yrittäen pärjätä puolustustyössään ensiluokkaisesti ”hurmatakseen” valittunsa taidoillaan. Esiin maalaamani tilanne voi kaikessa korniudessaan olla todellinen haaste opettajaraukan vuorovaikutustaitoille tuodessaan mahdollisesti hetkeen mukaan mitä mielikuvituksellisimpia vivahteita.

Olenko itsekäs suhteissani?

Me suurina ja mahtavina ihmisinä olemme tottuneet vaatimaan aina toisilta jotain ominaisuutta tai käyttäytymismallia – yleensä tyydyttääksemme itseämme ja omia halujamme hallita tietty tilanne ”minun malliin.” Olemme myös taipuvaisia kanssakäymisissämme toteamaan juuri tuon ja tuon ihmisen aina ärsyttävän minua, vaikka todellisuudessa ärsyntyminen on aivan minun oma tunnetilani. On ilmeisen tuskallista myöntää itselleen, että vastapelurini ei todennäköisesti ole tavallista kummempia, olen tyystin hyväksyttävä ja jopa oikein kelvollinen ystäväksikin, jos vain pystyn noteeraamaan omassa mielessäni kaihtavan ärsytyksen tunteen häntä kohtaan, sekä kohtaamaan tuon tunteen käsitelläkseni sen jonninjoutavien asioiden joukkoon. Erilaisuuden kohtaaminen suhteissamme toisiin ihmisiin ei nojaa todellakaan vain toisen väristen lajitoverien hyväksymiseen, kaikenlainen eroavaisuus tulee olla hyväksytyä voidaksemme olla vuorovaikutussuhteissamme aitoja, rehellisiä. Edes vääränlainen hammastahnatuubin pursotustyyli ei saa olla erottava tekijä.

Mikä osuus on äänijänteillä?

Voimme luulla olevamme puheliaita ja sitä myötä vuorovaikutustaidoiltamme hyvän arvosanan saavia. Totuus todeten, kommunikaatiostamme puheviestintää on vähemmän kuin kymmenen prosenttia! Kaikki muu viestittämisestämme on eräänlaista oheisviestintää, kutakuinkin tiedostamatonta, joka koetaan aistien ja kokemusten mukaisesti tulkittuna. Virhetulkinnoille ja väärinymmärryksille on todellakin otollinen maaperä olemassa. Onko edes koskaan mahdollista ymmärtää aivan oikein toista ihmistä ja voiko edes itseään ymmärtää täydellisesti. Tällaisessa tilanteessa jos mieleen pyrkii epävarmuus omien tun-

tojensa ymmärtämisestä, on väistämättömästi käsillä hetki, jossa vastapuolenkaan viestistä ei saada selvää ja puutteellisesti ymmärretyksi tulemista paikkaa vain tunteet, jotka välittämisen, sekä hyväksytyksi tulemisen kautta antavat anteeksi kompastelevaa vuorovaikutusta.

Vuorovaikutustaitoihin liittyviä testimenetelmiäkin on olemassa ja on mielenkiintoista tutustua johonkin testiin, jossa verrataan eri ihmisten kertomuksia jotka kohdistuvat samaan ympäristöön, tai johonkin tapahtumaan, jonka kaikki testattavat ovat kokeneet samalla lailla. Jälkikäteen on pyydetty selostamaan näkemänsä, kuulemansa tai muuten aistimansa tuosta sovitusta tilanteesta, tuloksista voidaan sitten havaita eroja itse kokemuksissa, mutta ennen kaikkea siinä, millaiset taidot testattavalla on välittää tietonsa haastattelijalle. No, karrikoidusti voidaan todeta, että jokaiselle parisuhteessa eläneelle nämä ovat itsestäänselvyyksiä, mutta olemmeko ilman herättelyä itse tuon havainneet ja osanneet ottaa kyseisen asian huomioon kasvattavana elämäkokemuksena!

Mielenkiintoisena yksityiskohtana haluan mainita kotimaisen leikkikenttälaittevalmistajan tutkimusprojektin, jossa tähdätään vuorovaikutustaitojen parantamiseen. Tuossa yliopistoyhteistyönä toteutettavassa hankkeessa on kohde-ryhmänä mukana kaiken ikäisiä kansalaisia, pääpainon suuntautuessa alasteikäisiin koulukkaisiin ja seniori-ikäisiin, sekä näiden ryhmien välisiin vuorovaikutussuhteisiin tähtäimenä antaa molemmille ikäryhmille valmiuksia leikin, tasapainon ynnä terveen liikunnallisuuden kehittymisen ohessa kehittyä myöhemmissä elämän tilanteissa erittäin tarpeellisiksi muodostuvissa keskinäisen kanssakäymisen haasteissa.

Painotan kaiken aikaa opettajan roolia ja vastuuta vuorovaikutteisuuudessa koulun arjessa, mutta tosi asia on, että vuorovaikutuksen täytyy olla interaktiivista – kahteen suuntaan tietoa siirtävää. Kummankaan osapuolen itsekkyyksi ei kehitä tuota yhteyttä, molempien on omalta osaltaan tuotava avoimuutensa yhteiseen keskusteluun mukaan, muistaen kuitenkin opettajan vastuunalainen hallitsijan rooli. Opettajan tehtävä on ohjata oppijaansa myös hankalissa vuo-

rovaikutustilanteissa ja pyrkiä helpottamaan tilanteen osaaajan ominaisuudessa vastapuolensa oloa, sekä kaihtaa riitelyn tielle ajautumista.

Erinomaisen itsekästä on myös käyttäytyä huomioimatta opiskelijan tarjoamia mielipiteitä puolustaen vain omaa näkemystään, kuin se olisi se ainoa ja oikea. Väittelykin on usein hedelmällistä ja kehittävää, mutta vain jos osapuolet saavat aidosti tuoda näkemyksiään esiin toisten loukkaantumatta ja riitaantumatta.

Mikä häiritsee kontaktiyrityksiäni?

Ensisijaisena häiriötekijänä vuorovaikutustoimien epäonnistumiselle pidän ihmisen omia ajatuksia – tunteita. Niiden vaikutuksen aste riippuu muun muassa ympäristön aikaansaaman normituksen antamista rajoista, kuinka meillä on lupa antaa tunteillemme tilaa. Esimerkiksi, kun samanlainen tilanne tapahtuu työpaikalla normaalissa tutussa ympäristössä ja toisaalta kotioloissa, ”työyhteisönormit” määrittävät sisimmässämme käyttäytymistämme ja reagointiamme siihen tilaan sopivaksi, vieraskoreaksi. Kotona, oman väen keskellä saatamme ihan samanlaisesta, mitättömästä asiasta riemastua ja nostaa valtavasti metelin. Näin tapahtuu jatkuvasti ja luontaisesti.

Häiriötekijänä luonteen tunnuseikat alkavat toimia esimerkiksi silloin, kun tuntemme loukkaantuvamme ja asetamme puolustuskannalle. Tämä on malliesimerkki omien tuntemuksien vaikutuksesta. Puolustusmekanismin käynnistyttyä, ei minkäänlainen toisen ihmisen ajatusten hyväksyminen juurikaan ole mahdollista. Puolustavien tunteiden ottaessa hallinnan, vuorovaikutus yleensä katkeaa, tai häiriintyy, pyrkiihän jompikumpi osapuolista tai molemmat selviytymään tilanteessa voittajaksi. Mielenkiintoista on, että yleensä ihminen ankarrimman inttamisensä aikana tajuavat kuitenkin jopa olevansa väärässä ja

oman kokemuksen mukaan käsittää ilmassa leijuvan ratkaisun avaimien, mutta jokin vain kääntää vääntämään. Viimeistään tuo tunne tulee katastrofin jo lauettua ja mielenliikutusten rauhoituttua antamaan tilaa ammattimaiselle ajattelulle. Loogiselta tasolta tarkasteltuna tunteiden logiikka kulkee eri latuja kuin tietoisesta ajattelusta, jolla on selkeä logiikka, toisin kuin tunteiden irrationaalinen olomuoto.

Puolustavat tunteet heräävät esiin jonkin uhan edessä, kuin metsäihmisellä konsanaan. Syy voi olla todellinen tai kuviteltu. Puolustautuminen on ladattu jo pienen lapsen tietokantaan ja se seuraa mukana läpi eliniän. Ilmenemismuodotkin pysyvät kutakuinkin samoina. Se mitä me kasvattajat lapsissa kutsumme tinnailuksi ja kiukutteluksi, jatkuu aikuisuuteen muuttuen vain toisenlaiseen julkisuuteen kokemusten ja lisääntyneen tietämyksen antaessa lisäväyriä ja uusia vivahteita. Kuriositeettina mainittakoon jopa suomalaisuuteen rinnastetut pari koulumaailman arkeen ja vuorovaikutustilanteisiin sekavuutta aiheuttavaa tunnetilaa, sieltä listan kärkipäästä; kateus ja mustasukkaisuus.

Vaaran partahalla

Tyypillisimmät vuorovaikutussuhteiden karille karauttamisen reaktiot ja sydänhaavan ilmenemismuodot ovat...

Voinko minä luetella tuollaisen listan tähän? Onko olemassa vakiolistaa, jonka opettajaksi valmistuva voisi opetella ohjenuorakseen, osatakseen tunnistaa tulevaisuudessa kulloisenkin kalabaliikin syyn? Kyseessä on niin vahvasti siihen persoonaan ja luonteeseen sidoksissa oleva asia, kuten aiemmin on opittu.

Vuorovaikutustilanteissa saatuihin taisteluvammoihin ei välttämättä aina anneta hoitoa. Vammat eivät ole yleensä yhtä näkyviä kuin konkreettiset työtapa-
turman jäljet. Hoitoa on myös helpompi antaa näkyvään haavaan. Näin pohtien, olen opettajan vuorovaikutustaitojen tärkeyden tähden halunnut kaavailla esiin joitakin ihmisestä esiin pursuavia oloiloja, jotka ovat seurausta epäonnistumisesta henkilökohtaisessa kanssakäymisessä.

Ensimmäisenä tulee mieleeni lapsienkin sisäistämisen sanonnan saattamana **selittely**, selittelyyn sorrutaan usein oman epävarmuuden myötä. Tosin, kuten todettu, lapsikin sen huomaa: "selityksen makua." Selittely antaa epärehellisen, jopa salailevan vaikutelman. Verbaalisiin oireisiin kuuluu **ivapuheet** ja **piikittely**, sekä erilaiset **vihjailut**. Taitavien sanankäyttäjien kyseessä ollen nuo ovat vaikutukseltaan kovin satuttavia keinoja hallita tai puolustautua. Parhaaksi puolustuskeinoksi on mainittu **hyökkäys**. Hyökkäämällä yleisimmin kyllä hajotetaan, mutta ammattilainen osaa käyttää hyökkääjän voiman hyväkseen myöden ja vaivihkaa ohjaten vuorovaikutustilanteen oikealle, haluamalleen linjalle. Toisaalta niskojen nakkelu ja ovien paiskonta ovat näkyviä ja kuuluvia **mielenosoituksen** merkkejä, siinä missä **mököttäminen** on hiljaista sellaista. Kummatkin ovat kotioloista tuttuja, myös sukupuolisidonnaisiksi tunnistettavia, mutta selkeän tuttuja koulujen arjesta myös. Mököttäminen on hiljaista ja sisäänpäin kääntynyttä mielenilmaisua, samoin kuin mielenosoittami-

nen, jota kuitenkin tehostetaan räiskimisellä, tarkoitteena saada muut huomaamaan lausumattomuuteni. Kanssaihmisistä voidaan myös **puhua pahaa selän takana**, tuhotakseen kohteen mahdollisuudet kontakteihin. Vastavuoroisesti puhutaan suoraan päin henkilöä **halventaen, väheksyen. Aliarvos- taen** toista, saadaan hänet alennettua itsetunnon kykenemättömäksi yrittämään vuorovaikutussuhteeseen pääsyä. Samaan sarjaan kuuluvat suora **nöyryyttäminen** ja **kyräily**, joista eritoten ensin mainittu kuului jopa opettajien työmetodeihin. Opettajat ”motivoivat” opiskelijoitaan parempiin suorituksiin nöyryyttämällä heitä huonon saavutuksen kohdalle sattua koko luokan edessä. Tämän päivän ammatillisen koulun maailmassa olen törmännyt muualla yhteiskunnassa yhtä tuttuun ilmiöön, **pakoiluun**. Vastuun ottaminen ja epäkohtien selvittäminen tuntuu olevan halulla laistettua käyttäytymistä. Opettimisessä eteen tulleita pattiilanteita ei lähdetä innolla selvittämään, vaan tilanteesta, samoin kuin opettajan kanssa kohdatusta vaikeudesta vuorovaikutustilanteessa, lähdetään pois, paetaan. Vaikuttimena voi olla halu kieltää konfliktin olemassaolo, poissa silmistä poissa mielestä. Oppija voi poistua koulusta ja jäädä sille tielle pidemmäksi aikaa, vain epäonnistuneen ihmissuhdekontaktin myötä!

Jaarittelin esiin joitakin seikkoja, ihmiselon yksilöllisyydestä johtuen edellä julkituomiini monella on varmasti kommentoitavaa, lisättävää, tai muuten vuolaasti virtaavia parannusehdotuksia. Hyvä niin, niin toivonkin, sillä silloin vuorovaikutus on toiminut ja olen kirjoittanut oikeita, jopa aivoja käynnistäviä, rafaavia sanoja.

Kannattaa suhtautua aina varauksella, kun aletaan puhua itsetuntemuksen kehittämisestä, itsensä syvemmästä tuntemisesta tai henkisen kapasiteetin laajentamisesta.

.
.

.

Kellään ei ole varaa sanoa, että itseensä keskittyminen olisi yleispätevä tie parempaan ja elämäntaidollisesti korkeatasoisempaan elämään, arvioidaan sitä millaisilla kriteereillä tahansa. (Perttula 2001, 83)

Liika itsekkyyks ei ole hyväksi, vaikka itsensä tunteminen ja sitä kautta kehittäminen on opettajan arkitöimintoja ja itsekkyyden periaatteita noudattavaa, sekä omahyväisiäkin tunteja elättelevää mentaliteettia. Ole tarkkana tuolla rajalla taiteillessasi!

Lisää positiivista pouwveria

Kaikesta huolimatta opettajan työ on erinomaisen palkitsevaa ja positiivissävytteistä – kasvatustyötä. Tähän johtaa yhteiskunnassa vallitseva yleinen, myönteinen asenne koulutusta kohtaan. Samoin suomalaisiin on juurtunut henkilötasolla kunnioitus opettajakuntaan ja selkeä arvostus niitä kohtaan, jotka jakavat vanhempien kanssa heidän lastensa kasvatustvastuuta. Tällainen kotien ja koulun välinen yhteistyö ei ole historialtaan satojen vuosien mittaista, se on tullut mukaan vasta viime vuosituhannen loppuneljänneksen aikana. Onkin todettava tämän vuorovaikutuksen olevan edelleen kehityksen kengissä, ja tulee sellaisessa roolissa pysymään myös jatkossa koulun itsensä hakiessa monella osa-alueellaan uusia uria.

Jaksaakseen toimia työssään, opettajan on nostettava tärkeimmäksi oman yksityisen minän erottaminen työminän roolista ja sen vaatimasta tilasta. Jos tällaista erottelua ei osata tehdä, ihmismielellä ei ole mahdollisuutta levätä, eikä latautua. Kun ihminen ihmishuhtetyötä tehdessään osaa jättää työasian perusrakenteet mielensä arkipuolelle lähtiessään vapaa-ajalle ja ottaa oman itsensä käyttöön, hänen on mahdollista elää itselleen. Ihmissuhdeammattilainen toki elää koko ajan alitajuisesti myös työminällään, hakien ympäristöstään

virikkeitä ja apuvälineitä, esimerkiksi omien lastensa kanssa touhutessaan. Omat lapset antavat paljon ajateltavaa kasvatustyöhön, jatkuvaan elämän edesauttamisen prosessiin. Samoin hyviä konsteja havainnoiva opettaja imuroi itseensä ollessaan itse asiakaspalvelutilanteessa saajana, palveltavana. Tällaiset kokemukset, samoin kuin opettajille mahdollisesti suodut työelämäjaksot, antavat paljon vahvuuksia arjen kohtaamisiin.

Itse miellän, että sisälle itse on rakennettava tankki, johon voi tuollaisia eväitä ladata myöhempää käyttöä varten. Samankaltainen tankki on tarpeellinen koulumaailman normaaleille törmäystilanteissa koetuille ikäville tunteille. Ikäviltä yhteenotoilta emme todellisuudessa voine koskaan välttyä, mutta kuten aiemmin olen todennut, ammattimainen vuorovaikutussuhde ei anna negatiivisten vaikutusten vaikuttamaan käynnissä olevaan hetkeen, vaan siirtää ne sivuun. Tuo ”sivu”, voi olla ehdottamani tankki, tai sen rinnakkaismakasiini, joka on varattu ikävyyksille. Tankki on jollain tapaa tyhjennettävä, kehittävät asiat otettava mukaan tuotantoon ja negatiiviset käsiteltävä mieltä rauhoittavasti pois päiväjärjestyksestä. Ensisijainen mieliharmien purkukanava on työpaikalla tapahtuva, kollegoiden kanssa tapahtuva palaveeraaminen, ikään kuin vertaistukiryhmätoiminta. Myös järjestetyille työpajoille ne ovat oivaa materiaalia, samoin kuin esimiehen, jopa rehtorin tietoon kuuluvia asioita.

No, onko tuollainen purkkiin tunteensa sullova opettaja sitten tunteeton, kylmäkiskoinen kohtaaja? Ei, hän on ammattitaitoinen asioiden käsittelijä ja jäsentäjä, joka kykenee kohtaamaan elämän suuria kanssakäymisen tuokioita voimallisena kokijana ja eteenpäin johdattajana. Kokemuskylläisestä tankistaan hän noutaa elämänsä varsitiellä tarvitsemiaan osasia, ovat ne sitten kerittyneet kumpaan osioon tahansa, hyvälle tai pahalle puolelle. Näillä kokemusten voimilla ryyditettynä opettaja on kykenevä kohtaamaan opiskelijansa vuorovaikutteisesti, toimivasti. Tuolloin opettaja pystyy ottamaan vastaan ikäviä tunteita herättävät hetket ja karvaat arvostelut, kuten myös utopististen ennako-odotusten luomat vääristymät ja ankarien vaatimusten muodossa silmillemme tulevat yhteydenotot.

Aiemmin otin esiin työnohjauksen, peräänkuulutan lisää sen tarpeellisuutta, kun tarkastellaan opettajan jaksamista työssään. Valitettava näkymä tulevaisuuden koulupäiviin on väkivaltaisuuden lisääntyminen, yhtäläillä henkisen kuin ruumiillisenkin. Tämä riskitekijä koskee tasapuolisesti kaikkia koulun seinien suojissa työskenteleviä, niin opiskelijoita, kuin henkilökuntaa. Tällaisen trendin vallitessa puolustan koululaitosta kotien väitöksiä vastaan, koulun varaan ei voi sysätä kasvatuksellista päävastuuta, sen on tapahduttava perheissä, omassa turvallisessa kodissa.

Työnohjauskulttuurin päävastuulliseksi nimeän oppilaitoksen rehtorin ja samaan syssyyn lataan hänen hartioilleen koko oppilaitoskulttuurin arvomaailman kehittämisvastuun ja sitä myötä oppimiselle – sivistyksen jakamiselle oivan ympäristön, tai kuten entivanhaan sanottiin, luomisen pakon. Ennen kaikkea johto pitää olla talossa, silloin on koko orkesterilla hyvä ja turvallinen mieli.

Loppuhuipennus

Opettajan tulee olla kielitaitoinen ja mielitaitoinen. Hänen tulee siis osata kielellisesti tulkita opiskelijaansa käydyissä keskusteluissa, sekä tulkita niiden lausuttujen kielellisten ilmaisujen väleihin jäävät, sanattomat viestit. Mielitaitoisena opettaja joutuu toimimaan jokaisessa arkisessa työhetkessään, taidon kasvaessa ja karttuessa niiden jokaisen eletyn hetken myötä. Tähän tavallisen riviopettajan tulee ammattitaitoisesti rajautua, pysymään edellä kuvatulla arjen ymmärtämisen tasolla ja jättää syvempi mielen ymmärtämiseen tähtäävä avunanto sen kategorian ammattilaisille, erityisopettajille, terapeuteille, opiskelijahuoltoryhmälle ja niin edelleen. Tämän päivän koulumaailmassa on olemassa opettajan kasvatustyön tukena asiantuntija-apua, niin halutessamme.

Vaikka opettaja tekee työtään tässä hetkessä, hän toimii kaiken aikaa tulevaisuuden vuoksi, sinne tähdäten. Yhteiskunnallinen muutosprosessi on käynnissä ja se tulee aina olemaan merkittävänä osana mukana määrittämässä askelkulkuaamme. Tämä ajatusmalli on opettajan omaksuttava osaksi itseään. Tulevaisuustutkimus on jatkuva prosessi, jota on kaiken aikaa tekeillä ja valtakunnan ylin johto luotaa sitä kautta suuntaviivoja esimerkiksi kasvatuksen alueelle opetussuunnitelmat väylänään.

Näin opettajan on mahdollista saada isojen suuntaviivojen tasolla arvoihinsa ja pedagogiikkaansa tulevaisuushakuisia päivityksiä. Yksilötasolla tarkentaen voidaan opettajan ihmiskäsityksien, oppimisteoreettisen ja pedagogisen ajattelun laatu nostaa tapetille – miten opettaja kykenee itse tiedostamaan yhteiskunnallisen kehityksen tulevaisuudenkuvat ja kuinka hän sisäistää niistä johdatellun opetussuunnitelma-ajattelun. Tämä kaikki antaa pohjan opettajan käsitykselle opiskelijalle merkityksellisestä tiedosta ja kuinka noita tietoja voi taroituksenmukaisesti ja järkevästi opiskella.

Mikään kehitysnäkymä ei kuitenkaan vie pois opettajaa, henkilökohtaista ohjaajaa. Opettajaa ei korvaa verkko, eikä verkko-oppiminen. Opettajaa tarvitaan – aina, opettamaan sitä puuseppää, jota sanotaan aina tarvittavan!

Opettajana;

Ole tuki, ole turva, ole oppijasi kaitsija. Kasvata omalta osaltasi uudisraivaajia, itseäsi säästämättä, itseäsi säästäen. Luo tulevaisuus, kohota arvot jalustalle ja paranna maailma. Ja muista, ettet sittenkään pysty kaikkeen.

Vuorovaikutuksen ammattilaisena;

Ole ihminen, muista, että se toinenkin on ihminen. Kuuntele häntä ja ole hänelle läsnä. Näe hänet ja pidä näkemästäsi. Aisti hänet kaikella, mitä luoja on sinulle antanut, hyväksy hänet. Ole siis opettaja – ammattilainen. Ole ihmis-suhdeammattilainen.

Lähteet

Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. 2004. Sanat sekaisin. Juva: PS-kustannus.

Berhäll, A., Båsk, K., Harra, K., Itälä, R., Lahdes, E., Nissilä, M-L. & Åminne, C. 2000. Elinikäinen oppija. Juva: PS-kustannus.

Himanen, P. (toim.) 2004. Globaali tietoyhteiskunta. Kehityssuuntia Piilaak-sosta Singaporeen. Teknologiakatsaus 155/2004. Sipoo: Tekes.

Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1993. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10 p., osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Hovila, H. 2004. Opettajan ja oppilaan kohtaaminen koulusituaatiossa. Väitös-kirja. Tampere: Tampereen yliopisto, kasvatustieteen laitos.

Hyypä, M.T. 2005. Me-hengen mahti. Keuruu: PS-kustannus.

Ikonen, O. 2000. Oppimisvalmiudet ja opetus. Juva: PS-kustannus.

Isokorpi, T. 2006. Napit vastakkain. Juva: PS-kustannus.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Juva: PS-kustannus.

Kari, J. 1994. Didaktiikka ja opetussuunnittelu. Juva: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Juva: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2001. Tunne itsesi suomalainen. Juva: WSOY.

Kiesiläinen, L. 2004. Vuorovaikutusvastuu. Ammatilliset vuorovaikutustaidot kasvatusyhteisössä. Hämeenlinna: Arator.

Koppinen, M-L., Korpinen, E. & Pollari, J. 1999. Arviointi oppimisen tukena. Juva: WSOY.

Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. & Vehmas, S. (toim.) 2001. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: PS-kustannus.

Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) 2004. Koulu kasvuyhteisönä – kohti uutta toimintakulttuuria. Juva: PS-kustannus.

Linnakylä, P. & Välijärvi, J. 2005. Arvon mekin ansaitsemme. Kansainvälinen arviointi suomalaisen koulun kehittämiseksi. Keuruu: PS-kustannus.

Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Mietola, R., Lahelama, E., Lappalainen, S. & Palmu, T. (toim.) 2005. Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoja ja yhdessä tekemistä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Mäkinen, J., Olkinuora, E., Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) 2006. Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: PS-kustannus.

Patrikainen, R. 1999. Opettajuuden laatu. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys opettajan pedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Perttula, J. 2001. Olenko onnellinen? Psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Poikela, S. 1998. Ongelmaperustainen oppiminen. Uusi tapa oppia ja opettaa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Rauste-von Wright, M., von Wright, J. & Soini, T. 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-kustannus.

Tilus, P. 2004. Pelistä pois. Huolehtivan koulun haaste. Juva: PS-kustannus.

Uusikylä, K. 2003. Vastatulia inhimillisen kasvatuksen ja koulutuksen puolesta. Juva: PS-kustannus.

Työ ja tunteet. 2005. yleisradion sivusto.

<http://www.yle.fi/opinportti/taitoportti/taitokortit/tyojatunteet/jakso1/videoteekki.shtml>, <http://www.sensitiva.fi/>